

AUTEUR KELLY KUENEN

Lessen uit de Zuid-Hollandse Van Dixhoorndriehoek

Natuurherstel in een drukbezocht recreatiegebied

In het open duinlandschap de Van Dixhoorndriehoek in Hoek van Holland staan ecologen en beheerders voor de opgave het aandeel grijs duin te vergroten, terwijl het recreatief gebruik zeer intensief is. Om tot de gewenste vegetatie te komen, worden natuurlijke processen gestimuleerd. Geduld en tijd zijn daarbij belangrijke factoren. “Hoe we er komen is minstens zo belangrijk als het eindbeeld.”

De Van Dixhoorndriehoek is een gebied van 150 hectare omvang, gelegen tussen de boulevard van Hoek van Holland en het strand. Het relatief jonge natuur- en recreatiegebied is onderdeel van Nationaal Park Hollandse Duinen en Natura 2000-gebied Solleveld & Kapittelduinen. De 'driehoek' is in 1971 aangelegd door het opspuiten van schoon, kalkrijk zand uit de vaargeul van de Maasvlaktehavens, de Noordzee en de Maasgeul. Het was een compensatiemaatregel in het kader van de aanleg van de eerste Maasvlakte, ingezet als extra bescherming van de kust omdat onbekend was hoe de elementen zouden reageren op de aanleg van Maasvlakte. Het betrof tamelijk rijke grond. Omdat de inrichting van het gebied was gericht op recreatie, is in delen van het gebied ook teelaarde aangebracht.

Variatie

Het gebied bestaat uit een duinvalei, duingraslanden en een eerste duinenrij tegen het strand aan. Gaandeweg verdween het open karakter achter de voorste duinenrij doordat het gebied dichtgroeide met duindoorns, die het grijs duin verdrongen. De duindoorn kon mede gaan overheersen vanwege de voedselrijkdom van het slibhoudend zand. "Voordat het project werd gestart, hadden we hier een monotone duindoornvegetatie", vertelt Stefan Poot, regiobeheerder Kust bij Stichting het Zuid-Hollands Landschap. "Het was bovendien dooraderd met sluippaadjes en gekke plekjes. Al met al was de Van Dixhoorndriehoek geen aantrekkelijke plek om te wandelen en te zijn."

In het Natura 2000-beheerplan van Solleveld & Kapittelduinen werd in 2012 vastgelegd dat duindoorn plaats moest maken voor een groter oppervlakte aan grijs duin – van 5 naar 25 hectare – van betere kwaliteit. In 2013 ging het beheer van het gebied over van de Gemeente Rotterdam naar het Zuid-Hollands Landschap, dat sindsdien uitvoering geeft aan natuurverbeteringsmaatregelen op een oppervlakte van 100 hectare. In de jaren erna startte het Zuid-Hollands Landschap met het opstellen van een plan om het gebied te optimaliseren en beter te voldoen aan de habitatdoelstelling. In het plan zijn betere routes voor de recreatie opgenomen, om de natuurwaarden de gelegenheid te bieden zich te herstellen zonder voortdurend platgelopen te worden.

Grijs duin

Grijs duin is overigens niet één plant, maar een habitattype, dat bestaat uit soortenrijke

begroeiing met voornamelijk laagblijvende planten als kruiden, grassen en mossen. Er zijn verschillende soorten grijs duin, die zich kenmerken door een grote ecologische variatie. "Grijs duin is het rijkste onderdeel van het droge deel van de duinen", legt Poot uit. "In het type grijs duin en de overgang van grijs duin naar vochtige duinvalei zie je veel bijzondere soorten, zoals vlinders, zandhaagedissen, konijnen en (roof)kevers. En juist de variatie tussen grijs duin, open zand en duindoornstruweel creëert heel veel biodiversiteit." Afhankelijk van de bodemsamenstelling komen naast diverse dieren als de tapuit, kommavlinder en de duinsabelsprinkhaan ook plantensoorten voor die typerend zijn voor dit gebied, zoals kegelsilene en duinroos.

← Duinen bij Hoek van Holland. Aangebrachte laagte om het stuiven van fijnkorrelig zand te stimuleren. Beeld Paul Boddéke, Bureau Waardenburg

Juist de variatie tussen grijs duin, open zand en duindoornstruweel creëert heel veel biodiversiteit'

Grijs duin is het meest voorkomende type duin in ons land. Maar het ondervindt volgens Poot relatief veel last van de toename aan stikstof en is niet altijd van de beste kwaliteit. Volgens de beschrijving van het habitattype is grijs duin goed verspreid, maar is het oppervlakte matig en hebben de kwaliteit en het toekomstperspectief zich tussen 1994 en 2007 negatief ontwikkeld.

Herstelwerkzaamheden

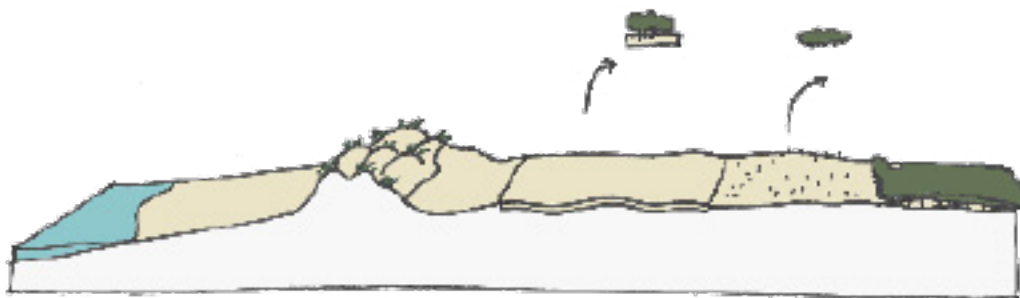
Om in de Van Dixhoorndriehoek weer ruimte te maken voor grijs duin, zijn duindoorns met wortel en al verwijderd. Omdat grijs duin afhankelijk is van lichte 'overstuiving', zand dat de wind erop blaast, leidt alléén deze handeling niet tot het gewenste resultaat, vertelt Mascha Visser. Zij is landschapsarchitect en projectleider bij Bureau Waardenburg, team Natuurinclusief Ontwerp, dat de plannen voor herinrichting opstelde en het planproces begeleidde. "Daarom maken we in de Van Dixhoorndriehoek gebruik van natuurlijke processen. We faciliteren de dynamische processen van stuivend zand en duinvorming, waardoor de natuur zichzelf beter in stand kan houden." »

Duinontwikkeling in bestaande en nieuwe situatie

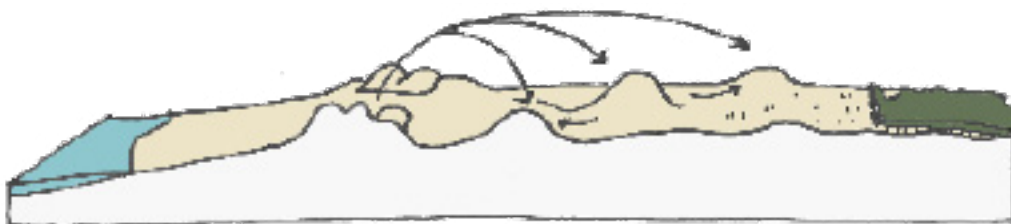
a. Uitgangssituatie met vrij vlakke duinen met duindoornstruweel (hoe het was)

b. Verwijderen duindoornstruweel (deels met en deels zonder wortels)

c. Maken van inkepingen in voorste duinenrij en versterken reliëf en verstuijbaarheid zand door grondwerk

d. Situatie na ingreep, waarbij de wind weer meer vat heeft op het gebied, wat het natuurlijke ontwikkelproces stimuleert

Beeld Bureau Waardenburg/Mascha Visser

Met kerven in de voorste witte duinen is een natuurlijker reliëf gecreëerd en zijn doorgangen gemaakt waar de wind meer greep krijgt

‘De natuur moet de kans krijgen zich te herstellen’

op het achterliggende duinengebied. Inkepingen in de voorste duinenrij zorgen ervoor dat de wind meer vat krijgt op het gebied, waardoor eerder verstuiving optreedt, legt Visser

uit. Een uitdaging daarbij is om rekening te houden met het verschil in korrelgrootte van het zand afkomstig uit de Maasmonding. Die is groter dan van verstuijbaar zand, waardoor het dus niet goed verstuijft. Over het relatief grove zand is daarom een flink pakket fijnkorrelig zand gelegd, dat vrijkwam bij het maken van de kerven.

Minimale verstoring

Er is meer verstuiving en het gebied groeit niet direct dicht met duindoorn. Volgens Visser is dat een teken dat de aanpak werkt. Maar de recreatiedruk vormt daarbij wel een uitdaging, zo vertelt ze. De duinen tussen Hoek van Holland en Den Haag behoren met ruim vier miljoen bezoekers per jaar tot de meest bezochte duinen in Nederland. Wande-

len is er tijdsbesteding nummer één. Struinen was hier door het hele gebied toegestaan. “Onbedoeld hebben recreanten een negatieve invloed op de natuurwaarden,” zegt Visser, “bijvoorbeeld doordat zij dwars door de natuurgebieden lopen. Met name grijs duin kan daar slecht tegen.” Het struinen zoals dat eerder was toegestaan, pakt hier dus niet goed uit in combinatie met de natuurwaarden. Om het bewustzijn te vergroten heeft Bureau Waardenburg in verschillende planfasen van het project presentaties gehouden voor belangenverenigingen en vrijwilligers. Ook werd de informatie over het plan lange tijd tentoongesteld voor de bevolking. Het verbeteren van de recreatieve padenstructuur van fiets- wandel- en ruiterspaden en het creëren van aantrekkelijke rondes moet voorkomen dat mensen kriskras door het natuurgebied lopen. Ook wordt beter gehandhaafd op de aanlijnplicht van honden. Om gewenst gebruik te stimuleren zijn aanpassingen in beheer gedaan. Zo worden ‘definitieve’ wandelpaden een paar keer per jaar vrijgemaakt van begroeiing, waardoor het verschil tussen sluippaden en wandelpaden beter zichtbaar is.

De ontwikkelingen zijn pril. Het zal een tijd duren voordat het grijs duin tot volle wasdom is gekomen, de ‘officiële routes’ goed te onderscheiden zijn en de sluippaadjes minder zichtbaar. Mensen wijken nog steeds weleens van de paden af. Soms bewust, zegt Poot, maar vaak ook zonder kwade bedoelingen. De beheerder illustreert de lastige afwegingen die dit met zich meebrengt. “Het plaatsen van een omheining om delen in ontwikkeling te beschermen doen we liever niet. Als we delen in de omheining zetten lijkt het of het overige terrein niet beschermd hoeft te worden. Tegelijkertijd zorgt het kale zand dat door de ingrepen is ontstaan ervoor dat bezoekers weinig ‘begeleiding’ hebben in hun route. In de toekomst moeten we kijken hoe het open duingebied op een of andere wijze nog beter gezoneerd kan worden zonder hekken.”

Geduld

Dat er nog te veel betreding is blijkt uit metingen die iedere zes jaar plaatsvinden en waarvan het resultaat ook gecommuniceerd wordt aan de provincie, die verantwoordelijk is voor de doelen in Natura 2000-gebieden. De Van Dixhoorndriehoek toont volgens Poot dat natuurbeheer, anders dan mensen soms verwachten, een kwestie is van waar nodig bijsturen en een lang adem. “De valkuil is om snel over te gaan tot bepaalde ingrepen om iets voor elkaar te krijgen. Dat maakt na-

tuurherstel in het kader van de stikstofdiscussie zo ingewikkeld. Er is nú geld beschikbaar om schade te herstellen. Maar als je zes jaar geleden het gebied open hebt gemaakt, dan valt er nu niet veel te herstellen. De natuur moet de kans krijgen zich te herstellen. Vergelijk het met een wondje aan de knie; als je daaraan blijft krabben, wordt het niet beter.”

Een project als de Van Dixhoorndriehoek is anders dan veel andere projecten, constateert Visser, waar ontwerpers werken met een eindbeeld in gedachte. “Bij natuurlijke processen is het niet zo dat je er bent bij de aanleg. Je moet ontwerpen met de tijd in gedachte. Het spelen met beheer en waar nodig bijsturen zijn een cruciaal onderdeel. Hoe je er komt is minstens zo belangrijk als het eindbeeld.” Dat geldt dus ook in het algemeen voor natuurgebieden die moeten gaan herstellen van bijvoorbeeld te hoge stikstofdepositie. Het gebied afsluiten is geen optie, volgens beheerder Poot. Hoewel natuurbeheer en recreatie voor de nodige uitdagingen zorgt, zijn recreanten meer dan welkom in de Van Dixhoorndriehoek. Er is veel betrokkenheid van vrijwilligers, ook in de planvorming bij onder meer het opsporen van groeiplaatsen van bijzondere planten die de graafmachines met rust moesten laten en om te zorgen dat rugstreepvaders niet meer in het werkgebied aanwezig waren. “Als stichting willen we strijden voor de bescherming van natuur, maar ook uitdragen dat natuur niet vanzelfsprekend is. Onbekend maakt onbemind. Als je mensen betreft bij hoe mooi natuur kan zijn, dan willen ze er ook voor op de bres springen.”

↑ *De successie is al een beetje op gang gekomen: een mozaïek van kaal zand met pionier vegetatie, waaronder zeedistel, bitterzoet, bezemkruiskruid, doornappel. Een hoopvolle ontwikkeling. Beeld Paul Bôddeke, Bureau Waardenburg*

«